

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Ваня Иванова

Факултет по икономически и социални науки, катедра „Икономически науки“

Научна специалност 3.8 „Икономика“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8

„Икономика“, докторска програма „Политическа икономия“.

Автор: *ЕЛИЦА ВАСИЛЕВА КАНТАРДЖИЕВА*

Тема: *ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСОВИ ИНСТИТУЦИИ*

Научен ръководител: проф. д-р Даниела Бобева, ПУ „П. Хилендарски“, ФИСН

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-22-146 от 22.01.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСОВИ ИНСТИТУЦИИ“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 ИКОНОМИКА, докторска програма „Политическа икономия“. Автор на дисертационния труд е Елица Василева Кантарджиева – докторант в редовна форма на обучение към катедра „Икономически науки“, с научен ръководител проф. д-р Даниела Бобева.

Представеният от докторантката комплект материали на електронен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

2. Кратки биографични данни за докторанта

Елица Кантарджиева е изцяло „продукт“ на Факултета по икономически и социални науки при ПУ „П. Хилендарски“. От бакалавърската си степен в специалност „Макроикономика“, през магистър по финансов мениджмънт и обучението си в докторската програма по Политическа икономия, тя преминава през пълния цикъл на обучение във ФИСН. Добрата теоритична подготовка, допълнена с богат и разнообразен практически опит, най-вече в областта на управление и изпълнение на европейски проекти и програми, позволяват на докторантката да се справи успешно с изпитите от докторантските минимума и да завърши в срок разработката на дисертационния труд. Видно от представената справка за изпълнение на минималните национални изисквания по чл. 26, ал. 2 и 3 от Закона за развитие на академичния състав в Република България, докторант Елица Кантарджиева има изискуемите точки за придобиване на образователна и научна степен „доктор“.

Личните ми впечатления от докторантката формират представа за организиран, дисциплиниран, отговорен колега. Тя винаги активно и резултатно се е включвала в

дейността на катедрата, проявявайки инициативност и добри умения за работа в колектив.

3. Обща характеристика на представения дисертационен труд

- *Структура, обем*

Оценка за *актуалност на темата*: Представената за рецензиране разработка третира един интересен, многоаспектен и същевременно важен и с безспорна актуалност проблем –ролята на съвременните международни финансови институции(МФИ) и възможностите на прилаганите от тях политики в условията на променяща се икономическа среда. Без всякакво съмнение темата е актуална и значима, тъй като динамичната и турболентна среда, множеството нови предизвикателства и променящите се икономически отношения в световен порядък, поставят на дневен ред въпросите за промяна в досегашните механизми на функциониране, засилване на адаптационните процеси и повишаване на ефективността на прилаганите политики от финансовите институции и в частност международните такива. Тази тематика е широко анализирана в научната литература. Прочитът ѝ се прави под различни ъгли и интерпретирането ѝ е без съмнение необходимо, с оглед на изводите и препоръките по отношение на преодоляването на препятствията и ускоряването на процесите по адаптиране на икономическите модели. Може да се каже, че тези проблеми са от типа „винаги актуални“ и периодично попадат във фокуса на изследователите по световна икономика. Ролята и възможностите за въздействие на международните финансови институции е винаги на дневен ред. Необходимостта от реформиране и подобряване на резултатността на тези институции – също. Доминацията на неолибералната парадигма обуславяше действията, насърчаващи свободната търговия и международното сътрудничество, във времето на растяща глобализация и отвореност. Тенденциите на деглобализация днес оказват натиск както върху поведението, така и върху предлаганите от МФИ инструменти и провеждани политики и налагат промяна в парадигмата. Ето защо това изследване е много навременно, с добър потенциал за принос в научен, но и в практико-приложен аспект.

Избраната тема е достатъчно обширна и комплексна, че дава възможност за по-нататъшни изследвания на автора и за израстването му като специалист по изследваната тематика.

Дисертационният труд е с общ обем от 288 страници. Той е структуриран във въведение, три глави, заключение, списък с използваната литература и приложение.

В дисертацията са включени 39 таблици и 41 фигури. Използваната литература обхваща 357 заглавия, от които 4 са на български език и 353 на английски. Това е основание да се оцени като много добра информационната осведоменост на докторанта, детайлното познаване на функционалния механизъм на разглежданите международни финансови институции, предшестващи теоритични и емпирични анализи по тази проблематика.

Самото структуриране на анализа в теоретична част, дескриптивен анализ и съпътстващ корелационен анализ, съответства на съвременните тенденции. Намирам, че подобна структура е много подходяща. Тя позволява да се върви от общото към частното. Това дава възможност на автора да защити убедително своята изходна научна хипотеза и да генерира определени обобщения и изводи.

Дисертацията започва с традиционният увод, в който ясно и добре са дефинирани задължителните реквизити като актуалност на тематиката, цел и задачи, научноизследователска теза, методология на анализа и структура на разработката.

Изводи са поместени в края на всяка отделна структурна единица, а в заключението са изведени по-общи изводи и предложения за промяна.

- *Цел, теза, научноизследователски задачи, методология*

Като **научна цел** е формулирана идеята „да се оцени способността и капацитета на международните финансови институции да се реформират, за да отговорят на предизвикателствата на последните кризи и свързаните с това тенденции за деглобализация“ (стр.15). Тази цел се реализира посредством няколко научни задачи, подчинени на доказването на **работната теза**, че МФИ „запазват своята важна роля в съвременната финансова архитектура с ясно изразена антициклична дейност и финансова стабилност“, особено в кризисни периоди (стр.14). Използваните методи за анализ са подходящи, издържано приложени и получените резултати са интерпретирани задълбочено.

- *Аналитичен преглед на съдържанието*

Следвайки избрания теоритичен конструкт докторантката проследява в първа глава същността, мястото и ролята на МФИ в контекста на съвременната финансова

архитектура. Акцентът е поставен върху последните две десетилетия и значението на тези институции в условията на съвременните кризи. В тази теоритична част от изследването се очертаят основните периоди в развитието на тези институции и се търси връзката между пет избрани теории(Институционална теория, Теории за кризите, Течения и концепции за банковите и финансови институции, Теории за глобализацията и деглобализацията и Теории на развитие) и ролята на международните финансови институции, за да се докаже нуждата от промяна и доколко те могат да се реформират.

Глава втора е съсредоточена върху анализа на шест избрани международни финансови институции за изследвания 16 годишен период, обхващащ няколко значими шока в световната икономика. Направеният количествен анализ на определени индикатори показва, че са въведени иновативни финансови инструменти, предназначени да осигурят по-голяма ликвидност и гъвкавост при подпомагането на страните членки, както по време на, така и в следкризисното възстановяване на икономиките. Направени са интересни и важни изводи за различната роля и възможности на големите и малките(регионални) финансови институции. Нововъзникналите малки регионални институции са по-фокусирани върху изпълнението на специфичния си мандат и не разработват нови инструменти за преодоляване на кризите.

Едновременно с промяната във формата на дейност на МФИ се извършва и значителна трансформация в политиките на тези институции. Те според докторантката все повече се отдалечават от първоначалния си фундамент- Вашингтонския консенсус и заменят насърчаването на свободното движение на стоки, услуги и капитали с политики, толериращи растящата роля на държавна намеса в икономиката, протекционистки елементи в международната търговия(прилагани основно от страни дондри), разхлабване на фискалната дисциплина. Прави се извод за сериозна трансформация в парадигмата и подхода на разглежданите МФИ и приоритизиране на финансиране на проекти с екологична, социална и/или инфраструктурна значимост.

Последната трета глава е свързана с видовете оценки върху дейността на тези банкови институции. Избраният подход на вътрешна и външна оценка е правилен и позволява да се направят важни обобщения и изводи. За вътрешната оценка се разглеждат коефициенти за възвръщаемост на активите (ROA) и на собствения капитал (ROE), за да

се анализира финансовото състояние. Двата ключови показателя се използват за оценка на рентабилността и ефективността на финансовите институции.

За външна оценка е възприета от една страна оценката на рейтинговите институции и на самите страни членки.

4. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Като по-важни научни резултати и силни страни на разработката могат да бъдат посочени следните моменти:

- Избор на актуален и много изследван, но същевременно важен за цялостната международна финансова стабилност проблем. Направените изводи за променящата се роля и функции на тези МФИ дава допълнителни аргументи в дискусиата за необходимостта от нов международен финансов ред.
- Дисертацията се отличава с висока информационна осигуреност и с използване на широк кръг от теоретични и емпирични източници. Авторът демонстрира задълбочени познания както на теорията, така и при умелото интерпретиране на разнородна емпирична информация. Тя пресмята самостоятелно множество производни показатели, показва сериозни възможности за интерпретация на получените резултати. Използван е добър и методологически издържан инструментариум, който позволява емпирично чрез дескриптивния анализ да бъдат проверени изведените зависимости. Така изводите се аргументират като статистически верни и значими. Статистическата информация е надеждна, което засилва достоверността на заключенията.
- Без съмнение положителна оценка заслужава направения прочит на дейността и ролята на международните банкови институции през призмата на различните теории за глобализация и регионализация, теории за кризите и развитието. Това дава възможност да се види по-добре и да се прецени адаптационния капацитет и гъвкавата реакция на подобни институции при проявата на различни шокови фактори.
- Направен е задълбочен и обективен анализ на дейността на шест различни по същността си, регионалната си значимост и обхват финансови институции и направените изводи доказват промяната в тяхната парадигма - от либерализация на финансовите пазари, първоначално в епохата на глобализация

до засилване на регулациите. След световната финансова криза, те са в основата за въвеждане на много нови регулации във всички области на финансовите пазари.

- Важен резултат от това изследване е и извода за възприемането на антициклична политика от МФИ и активното им участие в посткризисното възстановяване, най-вече по време на COVID пандемията.
- Силна страна на дисертацията е и оценката, на база на количествен анализ на определени основни индикатори от дейността на анализитраните банки, която се прави за ролята им при запазване на финансовата стабилност, въпреки настъпилата трансформация в подхода - определено по-толерантно отношение към ролята на държавата в икономиката, насърчаване държавите да инвестират повече ресурси, дори с цената на високи бюджетни дефицити и бързорастяща публична задлъжнялост,

5. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В приложения автореферат са претендирани общо 6 приноса, съответно три, обособени като теоретико-методични и три – практико-приложни. Приемам приносите от теоретичен характер, отнасящи се до периодизацията и осветляването на факторите, довели до промяна в същността и политиките на МФИ.

Оставам с резерви по отношение на първия от практико-приложните претендирани приноси - *разработен и приложен е собствен подход за оценка на финансовата стабилност на МФИ с преимуществено количествени показатели*. В избраните и анализирани индикатори няма авторова оригиналност. Те са традиционни и широко популярни показатели - коефициенти за възвръщаемост на активите (ROA) и на собствения капитал (ROE). По-скоро за мен принос е доказването по убедителен начин на извода, че в условия на криза тези институции остават стабилни, действат антикризисно и високите им рейтинги в периоди на кризи засилват доверието на международните пазари към тях и ги правят предпочитан партньор .

6. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантът е приложил три(3) публикации, от които два доклада на национална и международна научни конференции и една статия, публикувана в Научни трудове на ФИСН, том 12/ 2023. Това напълно отговаря на изискванията и популяризира в достатъчна степен изследването.

7. Оценка на автореферата

Авторефератът съдържа всички необходими реквизити и е разработен на добро професионално равнище. Той отразява коректно и в достатъчна степен съдържанието на дисертационния труд.

8. Критични бележки, препоръки и въпроси

Както често се случва в подобен род изследвания при представянето на литературния преглед не се откроява достатъчно категорично авторовото мнение по представените тези. Не се вижда критичното (или консенсусно) мнение на автора. Кое от направения литературен преглед приема и кое не?

Работата би спечелила допълнителна добавена стойност според мен, ако в глава първа бяха дадени допълнителни аргументи за протичащите процеси на деглобализация под въздействието на политически и икономически фактори и свързаните с това адаптационни възможности на разглежданите МФИ. Така още по-мотивирано приложената методика за оценка на възможностите и капацитета им да се реформират би подкрепила изпълнението на основната цел на дисертацията.

Една по-голяма прецизност и внимателна редакция на текста и в дисертацията и в автореферата би спестила някои досадни технически и езикови грешки.

Като препоръка за бъдещи изследвания в тази проблематика бих насочила вниманието на автора към разглеждане на дейността на тези институции в областта на устойчивото развитие и провеждане на политики, водещи до устойчиво развитие и насърчаващи зеления преход.

Имам и един въпрос: Допуска ли автора появата на нови международни финансови институции (например с регионално значение в рамките на БРИКС) и ако да какво следва да се очаква като политики и евентуални резултати?

9. Заключение

Представената дисертация представлява самостоятелно, задълбочено и комплексно научно изследване по избраната проблематика, което е базирано на прилагането на съвременни методологични подходи и в което има ясно изразени авторски приноси. В него са постигнати съществени теоретико-методологични и емпирични резултати, като формулираната изследователска теза е защитена убедително и аргументирано. Не са открити доказателства за неправомерно взимстване от чужди научни изследвания.

Дисертационният труд **съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката** и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „П. Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на ФИСН, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Елица Василева Кантарджиева притежава задълбочени теоретични знания, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на Елица Василева Кантарджиева научната и образователна степен „доктор“ по научна специалност 3.8 Икономика.

25 март 2025 / София

Подпис:
/проф. д-р Ваня Иванова/